

Vertaileva politiikan tutkimus: näköaloja ja lähestymistapoja

TATU VANHANEN

Vertailevaa menetelmää on käytetty politiikan tutkimuksessa sen tunnetun historian alusta lähtien. Aristoteleen *Politiikka* on hyvä esimerkki vertailevasta tutkimuksesta. Hän vertaili kaikkia tuntemiaan kaupunkivaltioita ja perusti johtopäätöksensä vertailun tuloksiin. Hän etsi ja löysi monia säännönmukaisuuksia kaupunkivaltioiden poliittisista oloista. Aristoteleen jälkeinkin vertaileva menetelmä on pysynyt politiikan tutkimuksen yhtenä keskeisenä menetelmänä. Ajatellaan vaikkapa Montesquieun *Lakien henki* tutkimusta, jossa vertailun kohteena oli koko tunnettu maailma, tai myöhemmältä ajalta James Brycen *Modern Democracies* (1921) (Nykyajan kansanvallat) teosta, jossa vertailu jälleen ulottui yli koko maailman, vaikka pääpaino oli kuuden demokraattisesti hallitun maan vertailussa. Bryce nimitti käyttämäänsä tutkimusmenetelmää vertailevaksi menetelmäksi.

Toisen maailmansodan jälkeen vertailevan menetelmän käyttö politiikan tutkimuksessa levisi aikaisempaa laajemmalle, kun valtio-opilinen tutkimus muutoinkin laajeni. Poliittisten ympäristöolojen muutos myötävaikuttii vertailevan tutkimuksen määrälliseen kasvuun. Vuosi sitten Poliitiikan tutkimuksen päiville kirjoittamassaan paperissa Erkki Berndtson (1994) osoittaa vertailevan tutkimuksen uuden nousun alkaneen Amerikasta, jossa tarvittiin tietoja sodan jälkeen itsenäistyneistä kymmenistä uusista valtioista. On merkille pantavaa, että alusta läh-

tien vertailevan tutkimuksen painopiste on ollut valtioiden ja poliittisten järjestelmien vertailussa, vaikka periaatteessa vertailevaa menetelmää voidaan käyttää minkä tahansa poliittisen ilmiön tutkimukseen. Tosiasia onkin, että vertailevan politiikan tutkimuksen alue on suunnattoman laaja. En voi sanoa tuntevani sitä muuta kuin pieneltä osalta. Sen vuoksi rajoitun tässä esityksessä vertailevan politiikan tutkimuksen siihen osaan, johon olen omien tutkimusteni yhteydessä jonkin verran perehtynyt.

Perustelut vertailevalle tutkimukselle

Viime vuosikymmenien aikana on julkaistu suuri määrä kirjoja ja artikkeleita vertailevasta politiikan tutkimuksesta ja myös joitakin kirjoja vertailevan menetelmän käytöstä politiikan tutkimuksessa. Vertailevaan menetelmään liittyvästä kirjallisuudesta haluan mainita esimerkiksi Richard L. Merrittin ja Stein Rokkanin toimittaman kirjan *Comparing Nations: The Use of Quantitative Data in Cross-National Research* (1966), Robert T. Holtin ja John E. Turnerin toimittaman *The Methodology of Comparative Research* (1970), Mattei Doganin ja Dominique Pelassyin *How to Compare Nations* (1984) ja Mattei Doganin ja Ali Kazancigilin toimittaman *Comparing Nations: Concepts, Strategies, Substance* (1994). Kaikille näille kirjoille on tunnusomaista, että niissä keskitytään valtioiden ja yhteiskuntien väliseen vertai-

luun. Kirjojen lisäksi on useampiakin tieteellisiä aikakauslehtiä, jotka keskittyvät vertailevaan politiikan tutkimukseen. Niihin kuuluvat Yhdysvalloissa julkaistavat *Comparative Politics* ja *Comparative Political Studies* sekä Ranskassa vuodesta 1994 lähtien ilmestynyt *Revue internationale de politique comparée*.

Vertailevan menetelmän käyttöä on perusteltu sekä käytännöllisellä tarpeella saada uutta ja vertailukelpoista tietoa muista maista että politiikan tieteellisen tutkimuksen edistämiseen liittyvillä syillä. Käytännön tutkimuksessa nämä kaksi perustelua ovat usein liittyneet toisiinsa. Siitä ovat eräinä esimerkkeinä Almondin ja Colemanin toimittama *The Politics of the Developing Areas* (1960) ja vaikkapa Jean Blondelin *Comparative Government: An Introduction* (1989). Näissä ja monissa muissa vastaavanlaisissa tutkimuksissa on esitetty runsaasti empiiristä tietoa monista yhteiskunnista, mutta niissä on myös yritetty kehittää vertailevan tutkimuksen menetelmää ja esittää yleistyksiä poliittisista instituutioista ja poliittisesta käyttäytymisestä. Samaan ryhmään kuuluu demokratiaa ja demokratisoitumista käsittelevä vertaileva tutkimus, joka on ollut oman mielenkiintoni kohteena. En kuitenkaan tässä yhteydessä käsittele pitemmälti vertailevaa tutkimusta koskevaa kirjallisuutta ja sen tuottamaa uutta tietoa politiikasta, vaan keskityn vertailevan menetelmän toisena perusteluna olevaan ajatukseen siitä, että vertaileva tutkimus voisi merkittävästi edistää politiikan tieteellistä tutkimusta.

Vertailevan menetelmän käytön tieteellisenä perusteluna on tavallisesti ollut oletamus, jonka mukaan useampien tapausten vertailu johtaa luotettavampiin johtopäätöksiin kuin vain yhteen tapaukseen tai suppeasti rajattuun tapausjoukkoon kohdistuva tutkimus. Näin sen takia, että jos tutkimuksen kohteena oleva tapaus tai suppeasti rajattu tapausjoukko ovat luonteeltaan poikkeuksellisia, niiden perusteella tehdyt yleistyksiset ovat virheellisiä. Teoreettisen mielenkiinnon kohteena olevaan koko tapausjoukkoon tai sitä koskevaan edustavaan näytteeseen perustuva tutkimus voi johtaa luotettavampiin johtopäätöksiin, selityksiin tai ennusteisiin. Tämä tosiasia on havaittu ja otettu huomioon haastattelututkimuksissa, mutta muuntuyppisessä politiikan tutkimuksessa sitä ei ole vielä riit-

tävän selvästi oivallettu. Ylipäätään vertailevan menetelmän käyttö politiikan tutkimuksessa on valtioiden välistä vertailua lukuun ottamatta paljon vähäisempää kuin mitä se voisi olla.

Vertailevan tutkimuksen käytölle haluaisin esittää erityisesti seuraavat kolme tieteellistä perustelua: 1) Vertaileva tutkimus auttaa karsimaan tutkimustuloksista ja johtopäätöksistä etnosentrisiin ja muihin ei-edustaviin näytteisiin perustuvat vinoutumat ja suoranaiset virhepäätelmät; 2) Vertaileva tutkimus tarjoaa keinon selvittää, missä määrin poliittisissa instituutioissa ja poliittisessa käyttäytymisessä esiintyvät erot liittyvät selvästi nähtävissä oleviin kulttuurieroihin tai esimerkiksi rodullisiin ja muihin etnisiin eroihin; 3) Vertaileva tutkimus tekee mahdolliseksi luoda ja testata globaaleja hypoteeseja poliittisista instituutioista ja käyttäytymisestä. Koetan seuraavassa tarkastella vertailevaa tutkimusta näistä näkökulmista.

Edustavan näytteen ja vertailun tarve

Aloitetaan ensimmäisestä teesistä, jonka mukaan vertaileva tutkimus voisi karsia pois ei-edustavaan näytteeseen perustuvia virheellisiä johtopäätöksiä. Mattei Dogan ja Dominique Pelassy (1984, 5–11) ovat korostaneet tätä näkökulmaa yhtenä perusteluna vertailevan tutkimuksen tarpeelle. He sanovat vertailua luonnolliseksi tavaksi ajatella. Mikään ei ole luonnollisempaa kuin tutkia ihmisiä, ideoita ja instituutioita suhteessa toisiin ihmisiin, ideoihin ja instituutioihin. Vertailija etsii sääntöjä ja koettaa valaista sosiaalisten ilmiöiden yleisiä syitä. Vertailu on keino vapautua etnosentrismien vaaroista, mutta vertailevan tutkimuksen tekoon liittyy monia vaikeita teorioita, datoihin ja menetelmään liittyviä ongelmia (ks. Dogan 1994).

Otan esimerkiksi etnosentrismien ja vinoutuneen näytteen aiheuttamista virhepäätelmistä amerikkalaisessa vaalitutkimuksessa tehdyt yleistyksiset äänestysaktiivisuuteen vaikuttavista tekijöistä. Nykyaikainen vaalitutkimus alkoi toisen maailmansodan jälkeen Yhdysvalloista, ja sitä on tehty siellä enemmän kuin missään muualla maailmassa, mutta amerikkalaisten vaalitutkijoiden keskittyminen pelkästään omaan maahansa johti heidät osaksi virheellisiin kausaalisiin päätelmiin vaaliosallistumi-

seen vaikuttavista tekijöistä. Amerikkalaiset tutkijat ovat selittäneet oman maansa poikkeuksellisen alhaista äänestysaktiivisuutta ensi sijassa äänestäjien sosio-ekonomisilla ja psykologisilla ominaisuuksilla. Sidney Verba ja Norman H. Nie (1972) ilmaisevat osuvasti amerikkalaisten vaalitutkijoiden keskeisen sosio-ekonomisen hypoteesin. Heidän mukaansa korkeammassa sosiaalisessa ja taloudellisessa asemassa olevat kansalaiset osallistuvat enemmän politiikkaan. He sanovat yleistyksen pätevän käytetäänpä sosiaalisen statuksen mittarina koulutustasoa, tulotasoa tai ammattiasemaa. Toisin sanoen hyvin toimeentulevat väestönosat osallistuvat enemmän kuin köyhät ja vähemmän koulutetut. Empiiristen tutkimusten mukaan osallistumisasteessa oleva ero on jopa kymmeniä prosenttiyksikköjä näiden ryhmien välillä (ks. Monsma & Henry 1972, 162–163; Watson & Fitzgerald 1978, 352–353; Wolfinger & Rosenstone 1980, 13–36; Conway 1985, 19–24; Burnham 1987). Empiiristen havaintojensa pohjalta amerikkalaiset tutkijat päättelivät, että korkea sosio-ekonominen asema on kausaalinen tekijä, mikä selittää hyvin toimeentulevien korkeaa osallistumisastetta ja köyhien jäämistä pois vaaleista. Psykologisten selitysten mukaan kiinnostus politiikkaa kohtaan ja tunne omista vaikutusmahdollisuuksista lisäävät osallistumista vaaleihin. Nämä asenteet taas ovat riippuvuussuhteessa sosio-ekonomiseen statukseen tai ikään (ks. Campbell ym. 1964; Verba & Nie 1972; Burnham 1987, 100–105; Nie ym. 1988). Frances Fox Piven ja Richard A. Cloward (1989, 113–121) toteavat tutkijoiden saavuttaneen jonkinlaisen teoreettisen konsensuksen siitä, että niin monien äänestämättä jättäminen johtuu heidän joistakin asenteistaan tai resursien puutteesta. Asenteiden otaksutaan määrävän käyttäytymistä. Asenteet politiikkaa kohtaan määrävät, äänestääkö vai jättääkö äänestämättä. Piven ja Cloward eivät itse hyväksy tätä sosio-psykologista selitystä. He sanovat sosio-psykologisen mallin sekoittavan syyt ja seuraukset. Juuri siitä on kysymys amerikkalaisessa vaalitutkimuksessa. On näet mahdollista, että psykologiset asenteet politiikkaan aiheuttavat joistakin muista syistä, joita amerikkalaisessa vaalitutkimuksessa ei ole otettu huomioon. Samoin on mahdollista, että sosio-ekonomiseen statukseen liittyvät erot äänestysaktiivisuudessa

Yhdysvalloissa aiheutuvat pääasiallisesti joistakin muista syistä kuin statuseroista.

Jos amerikkalaiset vaalitutkijat olisivat vertailleet äänestysosanottoa Yhdysvalloissa ja Euroopan demokratioissa, he olisivat voineet havaita, ettei Yhdysvaltojen ja Euroopan maiden välillä äänestysosanotossa olevaa kymmenien prosenttien eroa voi mitenkään selittää sosio-ekonomisilla ja psykologisilla tekijöillä. Eurooppalaisten ja amerikkalaisten äänestäjien psykologisissa asenteissa ei voi olla suurtakaan eroa, ei myöskään sosio-ekonomisessa statuksessa. Jos amerikkalaisten tutkijoiden teoreettinen konsensus äänestysosanottoon vaikuttavista sosio-ekonomisista tekijöistä pitäisi paikkansa, niin Euroopan maiden kymmeniä prosenttiyksikköjä korkeamman äänestysaktiivisuuden selityksenä olisi se, että eurooppalaiset ovat valtavasti rikkaampia ja korkeammin koulutettuja kuin amerikkalaiset. Tällaisen eron olemassaolosta ei ole mitään empiiristä näyttöä. Niinpä amerikkalaisten vaalitutkijoiden teoreettisen selityksen täytyy olla virheellinen. Syytä pitää etsiä tekijöistä, joiden suhteen Yhdysvaltojen järjestelmä olennaisesti poikkeaa eurooppalaisista maista. Sellaisia tekijöitä on. Olen käsitellyt tätä ongelmaa eräässä tutkimuksessa ja päättänyt olettamukseen, jonka mukaan Yhdysvaltojen enemmistövaalijärjestelmä on yksi tärkeä, vaikka ei ainoa, poikkeuksellinen tekijä. Se estää monilta vähemmistöiltä mahdollisuuden poliittisen edustuksen saamiseen ja keskittää vallan hyvinvoipaa väestönosaa edustaville pääpuolueille.

Enemmistöjärjestelmän ylläpitäminen taas saattaa olla riippuvuussuhteessa etnisiin jakautumiin, ennen kaikkea valkoisten ja mustien väliseen syvään vastakohtaan. Enemmistövaalijärjestelmä on hyvin edullinen valkoiselle enemmistölle ja lukumääräisesti suurelle hyvin toimeentulevalle väestönosalle (ks. Vanhanen 1991, 147–159). Vaalijärjestelmän ja etnisten vastakohtien vaikutukseen amerikkalaiset vaalitutkijat eivät tavallisesti kiinnitä minkäänlaista huomiota. Poikkeuksena ovat äänestäjien itserokisteröintiä koskevat säännökset, joihin on kiinnitetty huomiota ja joiden on arveltu alentavan äänestysosanottoa jopa 10–15 prosenttiyksikköä (ks. Andrews 1970; Parenti 1974, 157–165; Wolfinger & Rosenstone 1980, 61–88; Conway 1985, 91–96). Amerikkalaiset tut-

kijat ovat olleet poikkeuksellisten tekijöiden suhteen jokseenkin sokeita. Sen seurauksena he eivät ole löytäneet todellista teoreettista selitystä amerikkalaisten poikkeuksellisen alhaiselle vaaliosallistumiselle. He ovat vain kuvanneet ilmiötä ja erehtyneet pitämään yhteen tapaukseen perustuvaa kuvausta ilmiön selityksenä. Haluan korostaa, että enemmistövaalijärjestelmä yksinään ei riitä selitykseksi, sillä on joitakin muita enemmistövaalijärjestelmää käyttäviä maita, joissa äänestysosanotto on paljon korkeampi kuin Yhdysvalloissa. Se liittyy kuitenkin olennaisena osana Yhdysvaltojen poikkeuksellisiin oloihin, jotka aiheuttavat äänestysosanoton jäämisen hyvin alhaiseksi.

Tällä esimerkillä olen halunnut osoittaa, että poikkeuksellisen yksityisen tapauksen pohjalta tehdyt yleistyksen saattavat olla pahasti virheellisiä. Toki Euroopassakin hyvin toimeentulevien ja enemmän koulutettujen keskuudessa äänestysosanotto on usein jonkin verran korkeampi kuin köyhien ja vähemmän koulutettujen keskuudessa, mutta erot ovat suhteellisen vähäisiä verrattuna Yhdysvaltoihin, jossa tällaiset erot ovat todella suuria. Jos äänestysosanottoon vaikuttavista tekijöistä halutaan esittää teoreettisia selityksiä tai yleistyksiä, jotka on tarkoitettu pätemään myös muihin tapauksiin, on välttämätöntä käyttää vertailua, jolla testataan selitysten pätevyyttä.

Giovanni Sartori (1994) korostaa vertailevan tutkimuksen tarvetta nimenomaan kontrollin näkökulmasta. Äskeisessä artikkelissaan »Compare Why and How» hän koettaa vastata kysymyksiin, miksi vertailla, mikä on vertailtavaa ja miten vertailla. Sartori tähdentää, että vertailun tärkeimpänä syynä on tarve kontrolloida eli testata yleistyksiä ja hypoteeseja. Vertailu osoittaa, missä määrin oletukset pitävät paikkansa. Kysymystä vertailukelpoisista tapauksista hän pitää vaikeampana. Vastaus riippuu ratkaisevasti siitä, missä suhteissa tapauksia halutaan verrata toisiinsa. Joissakin suhteissa tapaukset ovat aina vertailukelpoisia. Tutkijan on selvitettävä, ovatko ne vertailukelpoisia hänen mielenkiintonsa kohteena olevan ilmiön suhteen. Vertailussa käytettävästä menetelmästä Sartorilla on selkeä käsitys. Tutkijan on rajattava tutkimuksen kohteena olevaan ilmiöön vaikuttavat tekijät, erotettava ne toisistaan ja selvitettävä kunkin tekijän rooli. Hänen on jaet-

tava ne riippumattomiin, väliintuleviin ja riippuviin muuttujiin. Toisaalta hänen on käsiteltävä joitakin tekijöitä vakioina, jotka eivät vaihtele, ja joitakin muita tekijöitä vaihtelevina muuttujina, joiden vaikutus riippuvaan muuttu- jaan yritetään selvittää. Sartori myös pohtii kysymystä siitä, olisiko vertailun kohteeksi valittava mahdollisimman samanlaisia vai erilaisia maita. Hän pitää kumpaakin tutkimusstrategiaa mahdollisena. Jos maat ovat suunnilleen samanlaisia muiden olosuhteiden suhteen, mutta poikkeavat tutkimuksen kohteena olevan ilmiön osalta, ei eroavuuksia voida selittää olosuhteilla, jotka ovat suunnilleen samat maasta toiseen. Tämä soveltuu hyvin edellä esittämäni esimerkkiin amerikkalaisesta vaalitutkimuksesta. Kun Euroopan maiden ja Yhdysvaltojen välillä ei voi olla suuria eroja kansalaisten psykologisissa asenteissa eikä sosio-ekonomisessa statuksessa, ei äänestysaktiivisuudessa esiintyvää hyvin suurta eroa voida selittää näillä tekijöillä. Selitystä täytyy etsiä tekijöistä, joiden suhteen maat selvästi poikkeavat toisistaan. Mahdollisimman erilaisten maiden strategiassa maat poikkeavat monien olosuhteiden osalta suuresti mutta eivät poikkea tutkimuksen kohteena olevan ilmiön suhteen. Tällöin selitystä ei voida löytää niistä olosuhteista, joiden suhteen maat poikkeavat toisistaan. Vaikeimpana ongelmana Sartori pitää päätöksentekoa siitä, milloin poikkeavat tapaukset riittävät säännönmukaisuuden kumoamiseen. Jos kysymys on deterministisestä lainomaisuudesta, niin yksikin poikkeava tapaus riittää teorian kumoamiseen. Yhteiskuntatieteelliset hypoteesit eivät kuitenkaan tavallisesti ole deterministisiä vaan ainoastaan probabilistisiä. Tällöin yksityiset poikkeamat eivät riitä hypoteesin kumoamiseen, mutta avoimeksi jää kysymys siitä, kuinka monta poikkeamaa voitaisiin sallia. Mitä useampia poikkeamia sallitaan, sitä heikomaksi hypoteesin selitysvoima jää, ja jossain pitäisi olla raja, jonka ylittämisen jälkeen hypoteesi katsotaan kumoutuneeksi. Olen omassa demokratisoitumista koskevassa vertailevassa tutkimuksessani (Vanhanen 1990) joutunut pohtimaan tätä vaikeaa ongelmaa. Useat maat ovat olleet ristiriidassa demokratisoitumista koskevan hypoteesini kanssa joko ylittämällä demokratian kynnyksen olosuhteisiin nähden liian aikaisin tai jäämällä kynnyksen alapuolel-

le, vaikka selittävät olosuhteet olisivat jo edellyttäneet demokratian kynnyksen ylittämistä. En ole katsonut poikkeavien tapausten kumovan hypoteesiani demokratisoitumisesta, koska useimmat maat ovat aina olleet hypoteesin mukaisesti demokratioita tai ei-demokratioita ja koska toisaalta riippumattomien ja riippuvan muuttujan välinen korrelaatio on aina ollut hypoteesin mukaisesti vahvasti positiivinen. Olen asettanut hypoteesin kumoutumisen kriteeriksi korrelaatioiden jäämisen heikoiksi tai muuttumisen hypoteesin vastaisesti negatiivisiksi.

Kulttuurillisten ja etnisten erojen merkityksen testaaminen

Siirrytään nyt vertailevan tutkimuksen toisena perusteluna olevaan teesiin, jonka mukaan se voisi auttaa selvittämään, missä määrin kulttuureissa ja väestön etnisissä rakenteissa olevat erot selittävät eroja poliittisissa instituutioissa ja käyttäytymisessä. Tällöin voidaan käyttää Sartorin mainitsemaa mahdollisimman erilaisten maiden tutkimusstrategiaa. Jos maat poikkeavat selvästi toisistaan kulttuuriltaan tai etnisiltä rakenteiltaan mutta eivät poikkea toisistaan tutkimuksen kohteena olevan ilmiön suhteen, ei tätä ilmiötä voida selittää kulttuurieroilla. Jos taas tutkimuksen kohteena olevan ilmiön havaitaan vaihtelevan kulttuurin mukaan, vaihtelun selityksenä saattaisivat olla kulttuuritekiäjät, ellei voida osoittaa, että jokin väliintuleva muuttuja kykenee selittämään tutkimuksen kohteena olevan ilmiön vaihtelun kulttuurieroista riippumatta. Valaisen tätä ongelmaa oman demokratisoitumista koskevan vertailevan tutkimukseni tuloksilla. Riippuvana muuttujana tutkimuksessani on demokratisoitumisen aste. Se näyttää vaihtelevan selvästi joidenkin kulttuurillisten ja etnisten erojen mukaan. Demokratisoitumisen aste on islamilaisissa maissa keskimääräisesti paljon alempi kuin kristinuskon piiriin kuuluvissa maissa, ja se on paljon alempi mustien afrikkalaisten kuin valkoisten eurooppalaisten asuttamissa maissa. Muitakin kulttuurillisiin tai etnisiin tekijöihin perustuvia eroja saattaisi löytyä. En kuitenkaan ole selittänyt demokratisoitumisen asteen vaihtelua etnisiin tai kulttuurieroihin perustuvilla hypoteeseilla, koska tutkimukseni tulokset osoittavat, että val-

lan lähteinä käytettyjen resurssien jakautumisasteessa olevat erot kykenevät selittämään valtaosan demokratisoitumisen asteen vaihtelusta. Se on väliintuleva muuttuja, jonka vakioimisen jälkeen kulttuurierojen merkitys katoaa tai jää vähäiseksi. Selvimmäksi demokratian asteeseen liittyväksi kulttuurieroksi näyttää jäävän islamilaisuus, sillä islamilaisissa maissa demokratisoitumisen aste on tällä hetkellä keskimääräisesti selvästi alempi kuin mitä resurssien jakautumisaste näyttäisi edellyttävän. Toisin sanoen joudun tutkimusten tulosten perusteella ennustamaan demokratisoitumista monissa islamilaisissa maissa. Saharan eteläpuolisen Afrikan maissa demokratisoitumisen aste ei sen sijaan keskimääräisesti paljontaan poikkea resurssien jakautumisasteen perusteella odotetusta tasoista. Se on itse asiassa odotettua hieman korkeampi.

Esimerkkinä mainitussa omassa tutkimuksessani vertailu osoittaa, ettei tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä voida paljontaan selittää kulttuurieroilla, mutta voi olla muita poliittisia ilmiöitä, joiden suhteen kulttuurilliset erot ovat paljon merkittävämpiä. Haluan korostaa sitä, että kulttuurierojen tai etnisten erojen poliittista merkitystä koskevien hypoteesien pätevyyttä on kontrolloitava vertailevalla tutkimuksella. Tällaisia hypoteeseja voidaan tehdä yhtä maata tai kulttuurialuetta koskevien tutkimusten perusteella, mutta niiden oikeellisuus ja selitysvaikutus voidaan osoittaa vain vertailevan tutkimuksen avulla. Vain se tekee mahdolliseksi erottaa jyvät akanoista. Muutoin selitykset jäävät pelkästään yhtä tapausta koskeviksi kuvauksiksi.

Globaalit hypoteesit

Komentoin vielä kolmatta teesiä, jonka mukaan vertaileva tutkimus voisi tuottaa globaaleja hypoteeseja poliittisista instituutioista ja käyttäytymisestä. Vertailevaa politiikan tutkimusta voidaan tehdä monilla maantieteellisillä tasoilla alkaen paikallisista yhteisöistä ja kansallisvaltioista ja päättyen globaaliin tasoon. Vertailevan menetelmän käyttö ei ole tutkimuksen maantieteelliseen laajuuteen sidottu. Yhden kunnan sisällä voidaan verrata kyliä ja kaupunginosia, ja yhden valtion sisällä voidaan verrata kuntia tai vaaliipiirejä, kuten on esimerkiksi teh-

ty lokakuun 1994 EU-kansanäänestyksen tuloksia analysoitaessa. Samalla tavoin vertailuun voidaan ottaa kokonaiset maanosat tai maailman kaikki valtiot, jolloin on mahdollisuus testata globaaleiksi tarkoitettuja hypoteeseja politiikasta.

Jean Blondel (1994) painottaa »ekumeenista» lähestymistapaa vertailevassa politiikan tutkimuksessa, millä hän tarkoittaa, että tutkimusta on tehtävä eri tasoilla, erilaisia menetelmiä käyttäen ja erilaisten olettamusten pohjalta. Vielä ei ole syytä sitoutua yhteen ainoaan oikeana pidettyyn tutkimusmenetelmään, sillä vertaileva politiikan tutkimus niin kuin muunkin valtio-opillinen tutkimus elää yhä lapsuutensa epävarmaa aikaa. Blondel katsoo vertailevan politiikan tutkimuksen niin kuin muunkin valtio-opin olevan tieteelliseltä tasoltaan verrattavissa renessanssin ajan fysiikkaan, 1700-luvun kemiaan, 1900-luvun alun biologiaan ja tämän vuosisadan alun kansantaloustieteeseen. Sen vuoksi tutkimuksessa pakostakin esiintyy hapiulua ja eri suuntiin kulkemista. Hapiulu koskee metodologian asemaa tutkimuksessa, deduktion ja induktion vastakkainasettelua ja vuorovaikutusta, yleistävän ja yhteen tapaukseen rajoittuvan tutkimuksen ulottuvuutta kuin myös kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen vastakkainasettelua. Metodologian osalta Blondelin »ekumeenisena» näkemyksenä on, että tutkimusmentelmien olisi annettava kehittyä konkreettisten tutkimusongelmien paineessa. Hän ei myöskään halua tehdä jyrkkää valintaa etukäteen asetettujen hypoteesien testaamiseen tähtäävän tutkimuksen ja kuvailevan tutkimuksen välillä. Vertaileva tutkimus on yhä suurelta osin aineiston keräilyn vaiheessa samaan tapaan kuin kasvitiede 1700-luvulla, jolloin sen huomion kohteena oli kasvien keräily ja luokittelu. Yleistävän ja yksityisiin tapauksiin rajoittuvan vertailun kohdallakin Blondelin näkemys on »ekumeeninen». Hän ei sulje pois kumpaakaan lähestymistapaa, sillä vielä ei ole onnistuttu kehittämään selitysvoimaltaan vahvoja yleisiä teorioita. Toisaalta hän ei hyväksy äärimmäistä kulttuurien erilaisuutta korostavaa tulkintaa, jonka mukaan poliittisten yhteisöjen välillä olisi ylitsekäymättömiä eroavuuksia, jotka tekisivät yli kulttuurirajojen ulottuvien säännönmukaisuuksien löytymisen mahdottomaksi. Blondel sanoo pitävänsä luon-

nollisena näkemystä, että kaikilla tällä planeetalla asuvilla miehillä ja naisilla on paljon yhteistä.

Tähän samaan ajatukseen perustuu teesini mahdollisuudesta keksiä globaaleja hypoteeseja poliittisista instituutioista ja käyttäytymisestä. Ne perustuvat olettamukseen ihmisluontoon kuuluvista yhteisistä käyttäytymistäipumuksista (ks. Vanhanen 1992). Tähän mahdollisuuteen jo James Bryce (1921) viittasi vuosisadan alun tutkimuksessaan, kun hän totesi ihmisluonnossa olevien taipumusten olevan pysyvänä perustana politiikan tieteelliselle tutkimukselle. Bryce tähdensi, että tutkimuksen käytännöllisenä tehtävänä on selvittää, millaisessa suhteessa nämä tendenssit ovat instituutioihin, joita ihmiset ovat luoneet ohjaamaan elämäänsä yhteisöissä.

Olen omista tutkimuksistani keskittynyt globaaleihin vertailuihin sen olettamuksen pohjalta, että ihmisluonnon yhtenäisyys tekee mahdolliseksi esittää universaaleiksi tarkoitettuja hypoteeseja ihmisten poliittisesta käyttäytymisestä ja poliittisista instituutioista. Otaksun ihmisillä olevan kaikille yhteisiä poliittisesti merkittäviä käyttäytymistäipumuksia, jotka aiheuttavat säännönmukaisuuksia poliittisissa instituutioissa ja käyttäytymismalleissa. Oletamus samanlaisista käyttäytymistäipumuksista ei sulje pois mahdollisuutta käyttäytymisen ja instituutioiden vaihtelusta, sillä ympäristötekijöiden vaihtelu vaikuttaa aina siihen, millaisen muodon instituutiot ja poliittinen käyttäytyminen käytännössä saavat. Yhteisten käyttäytymistäipumusten vaikutus näkyy olettamukseni mukaan siinä, että käyttäytyminen ja instituutiot suunnilleen samanlaisissa ympäristöoloissa saavat suunnilleen samanlaisen muodon. Näin ihmisluonnossa olevat vakiot eli yhteiset käyttäytymistäipumukset ylläpitävät politiikassa säännönmukaisuuksia ja tiettyä ennustettavuutta. Vertailevan tutkimuksen avulla tällaisia hypoteeseja voidaan kontrolloida. Demokratisoimista koskeva tutkimukseni on yksi esimerkki globaaleihin yleistyksiin tähtäävästä vertailevasta tutkimuksesta.

Eräissä tapauksissa näyttäisi olevan perusteltua ulottaa vertaileva politiikan tutkimus jopa omaa lajiamme laajemmalle luontoon ihmisten käyttäytymistä koskevien kulttuurihypoteesien kontrolloimiseksi. Esimerkiksi sopii naistutkimuksen eräänä perusolettamuksena oleva hypo-

teesi patriarkaalisien ideologioiden tai yhteiskunnan vaikutuksesta naisten ja miesten poliittisissa asemassa oleviin eroihin. Tästä hypoteesista on esitetty monia variaatioita, mutta lyhyesti sanottuna sen sisältönä on väite, jonka mukaan miesten poliittisen ylivoimaisen selityksenä on patriarkaalinen yhteiskunta tai ideologia, jonka otaksutaan syntyneen muutama tuhat vuotta sitten tai vasta kristinuskon vaikutuksesta. Patriarkaaliset suhteet siirtyvät sukupolvelta toiselle opetuksen ja sosialisoinnin välityksellä. Näin ollen sukupuolten käyttäytymiserot ovat pelkäämään opittuja. Näyttää siltä, että useimmat nais-tutkijat ovat hyväksyneet tämäläisen hypoteesin aksiomaattiseksi lähtökohdaksi, jonka pätevyyttä ei ole tarpeen testata (ks. Reed 1981; Kannisto ym. 1982; Vehviläinen 1982; Nenola-Kallio 1984; Haataja ym. 1989). Haluaisin kuitenkin väittää, että sukupuolten käyttäytymiserot ja myös sukupuolten välillä politiikassa ilmenevillä merkittävillä eroilla on kulttuurivaikutusten lisäksi perustansa myös sukupuolten geneettisissä eroissa, jotka aiheuttavat sen, että politiikassa miehillä näyttää olevan ylivoimaa kaikissa tunnetuissa yhteiskunnissa, vaikka joillakin muilla elämäntilanteilla naisilla voi olla ylivoimaa. Tietenkin voidaan väittää, että selityksenä on patriarkaalinen ideologia, mikä on saanut valta-aseman kaikissa kulttuuripiireissä, mutta tässä on tultu kohtaan, jossa vertailu muihin kädellislajeihin olisi paikallaan. Sarah Blaffer Hrdy (1981) katsoo sukupuolten käyttäytymiserot kulttuuriselitysten kaatuvan siihen tosiasiaan, ettei kulttuurieroilla voida selittää urosten ylivoimaa yhdenkään muun kädellislajin keskuudessa. Kuitenkin uroksilla on vertailevien tutkimusten mukaan dominoiva asema melkein kaikkien kädellislajien keskuudessa. Naistutkijoiden kannattaisi ulottaa sukupuolten käyttäytymiserot vertaileva tutkimus meitä lähellä oleviin muihin kädellislajeihin, koska sellainen tutkimus auttaisi heitä ymmärtämään, että sukupuolten käyttäytymiserot perustaan on kauempana evoluutiohistoriassa kuin muutaman vuosituhat takana. Myönnän kernaasti, että myös kulttuurierot vaikuttavat asiaan merkittävästi, mitä osoittaa esimerkiksi se, että naisten osuus parlamenttien edustajapaikoista vaihtelee nolasta noin 40 prosenttiin, mutta käyttäytymiserot perustaan on lajin perimässä (ks. Vanhanen 1984; 1992, 156–176).

Älykkyyden vaihtelu selittävänä tekijänä

Lopuksi minun on vielä otettava esille toisen-tyyppinen biologinen tekijä, jota olen joutunut pohtimaan viime syksyn kuluessa ja jonka avulla vertailevaa menetelmää käyttäen näyttäisi olevan mahdollista selittää entistä paremmin monenlaisia tähän asti vain puutteellisesti ymmärrettyjä yhteiskunnallisia ja poliittisia ilmiöitä. Otan tämän tekijän esille tietyllä vastenmielisyydellä, koska joudun rikkomaan yhteiskuntatieteellistä tutkimusta ja keskustelua rajoittavia sovinnaisääntöjä. Biologinen tekijä, josta tässä on kysymys, koskee ihmisten perintötekijöistä johtuvaa älykkyyden huomattavaa vaihtelua ja sen yhteiskunnallista ja poliittista merkitystä. Tämän vuosisadan alusta lähtien ihmisten yleisen älykkyyden (g) vaihtelua on mitattu tarkoitusta varten kehitetyillä älykkyystesteillä. Tulokset ovat yhdensuuntaisesti osoittaneet yksilöiden välillä esiintyvän älykkyyden huomattavaa vaihtelua ja toisaalta sen, että valtaosa älykkyyden vaihtelusta, tutkimusten mukaan keskimääräisesti ainakin 60 prosenttia, liittyy perintötekijöihin eli geneeihin. Nykyään monetkaan tutkijat eivät enää pyri kieltämään älykkyyden vaihtelun perinnöllistä luonnetta, mutta tätä tekijää ei ole vielä osattu paljontaan käyttää yhteiskunnallisten ja poliittisten ilmiöiden selittämiseen. Voi esimerkiksi olla, että tasa-arvon saavuttamisen mahdollisuus selittyy ihmisten älykkyyden vaihtelulla. Valtavista ponnisteluista huolimatta missään yhteiskunnassa ei ole kyetty saavuttamaan ihmisten sosiaalisen ja taloudellisen tasa-arvon tavoitetta. Se voi myös selittää huomattavan osan luokkaeroista, tuloeroista ja varallisuuseroista sekä sosiaalisesta liikkuvuudesta.

Valitettavasti en voi rajoittua väitteeseen yksilöiden välisen älykkyyden vaihtelusta, minä kaikki voivat suhteellisen helposti hyväksyä. Minun on pakko kertoa, että älykkyystesteissä on toistuvasti havaittu myös etnisten ryhmien keskiarvoissa olevan huomattavaa vaihtelua. Kun Amerikan valkoisten älykkyyden keskimääränä on 100, niin afrikkalais-amerikkalaisien keskimäärä on noin 85, intiaanien vähän yli 90, mutta pohjoisten mongolien keskimääräinen älykkyystaso on vähän yli 100:n (ks. Itzkoff 1987; Murray & Herrnstein 1994, 28). Tähän asti on haluttu uskoa, ettei rotujen ja etnisten

ryhmien keskimääräisissä kyvyissä ja älykkyydessä ole suurtakaan eroa. Tätä uskomusta on tukenut otaksuma siitä, että lajimme jakautuminen rotuihin olisi alkanut vasta äskettäin, ehkä vain muutamia kymmeniätuhansia vuosia sitten. Nyt on kuitenkin tullut esille entistä enemmän todistusaineistoa lajin rodullisen jakautumisen paljon aikaisemmasta alkuperästä. Lajin jakautuminen rotuihin on saattanut alkaa jo miljoona tai yli miljoona vuotta sitten. Se merkitsee, että on ollut riittävästi aikaa ei vain ihonvärin ja ruumiinmuotojen vaan myös kykyjen ja älykkyyden vaihtelun syntymiselle luonnonvalinnan kautta. Amerikkalainen professori Seymour W. Itzkoff (1987; 1994) on kirjoissaan selittänyt ihmisryhmien välisten älykkyyserojen syntymistä. Hän ei halua puhua roduista vaan etnisistä ryhmistä, koska saman suuremman roturyhmän sisällä saattaa olla älykkyydeltään vaihtelevia etnisiä ryhmiä. Hänen teoriansa mukaan pohjoisessa ja tropiikissa asuvien ihmisryhmien älykkyyserot syntyivät jääkausien aikana. Jääkausien luomissa vaihtelevissa olosuhteissa yleinen älykkyyys osoittautui hengissä säilymistä edistäväksi ominaisuudeksi, ja kun luonnonvalinta jääkausien ankarissa oloissa oli armoitonta, Euroopassa ja Euraasiassa kehittyi älykkäämpi ihmistyyppi, joka myöhemmin levisi maailman muihin osiin ja sekottui niissä asuneisiin vanhempiin ihmisryhmiin. Tällaisen sekoituksen kautta syntyi myös Afrikassa nyt valitsevana oleva negroidien rotu. Tropiikissa ei vakiintuneiden ympäristöolojen takia ollut samanlaista painetta uusien sopeutumiskeinojen keksimiseen ja valikoitumiseen älykkyyden perusteella.

Jos Itzkoffin väite etnisten ryhmien keskimääräisten älykkyyserojen olemassaolosta osoittautuu paikkansapitäväksi, niin kuin se näyttää osoittautuvan, on sillä käsittääkseni suuri merkitys yhteiskunnallisten ja poliittisten olojen vertailevalle tutkimukselle. Olettamusta etnisten ryhmien keskimääräisistä älykkyyseroista voitaisiin käyttää monien ilmiöiden vertailevassa tutkimuksessa. Otan esimerkiksi pohjoisen ja etelän väliset taloudelliset kehityserot, joita on koettu selittää riippuvuusteorioilla ja teorialla maailmanjärjestelmästä. Ne eivät kuitenkaan tarjoa mitään selitystä sille, miksi teollinen maailmanjärjestelmä syntyi pohjoisessa Euroopassa eikä tropiikkiin Afrikassa. Olettamus

etnisten ryhmien keskimääräisistä älykkyyseroista tarjoaa varteenotettavan selitysmahdollisuuden, jota ei pitäisi suoralta kädeltä hylätä pelkästään sen takia, että selitys ei ole poliittisesti korrekti. Sama oletamus tarjoaa myös ainakin osaselityksen sille, miksi teollisen teknologian siirtäminen Afrikkaan on ollut paljon vaikeampaa kuin sen siirtäminen pohjoisten mongolien asuttamaan Japaniin, Koreaan, Kiinaan ja Singaporeen, samoin kuin sille, miksi mongoliryhmiin kuuluvien siirtolaisten on ollut paljon helpompi menestyä Amerikan ja Euroopan teollisissa yhteiskunnissa kuin monien tropiikista lähtöisin olevien etnisten ryhmien edustajien. Vertailevalla tutkimuksella näiden olettamusten selitysvoimaa voitaisiin testata.

Riittääköön tämä katselmukseksi vertailevaan politiikan tutkimukseen. Keskeisenä teesinäni on, että vertailevaa tutkimusta tarvittaisiin nykyistä enemmän, että se voitaisiin ulottaa valtioiden ja järjestelmien välisen vertailun lisäksi moniin muihinkin poliittisiin ilmiöihin ja että vertaileva tutkimus tarjoaa parhaimman keinon valtio-opin edistämiseen tieteenä.

LÄHTEET

- Almond, Gabriel A. & James S. Coleman (eds) (1960): *The Politics of the Developing Areas*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- Andrews, William G. (1970): American Voting Participation. Teoksessa William R. Nelson (ed.), *American Government and Political Change: A Contemporary Reader*. Oxford University Press, New York. s. 272–283.
- Aristoteles (1991): *Politiikka*. Suomentanut A.M. Anttila. Gummerus, Jyväskylä.
- Berndtson, Erkki (1994): Valtioiden hajotus ja yhdyntä. *Politiikka* 36:2, s. 96–108.
- Blondel, Jean (1989): *Comparative Government: An Introduction*. Philip Allen, New York.
- Blondel, Jean (1994): Plaidoyer pour une conception oecuménique de l'analyse comparée. *Revue internationale de politique comparée* 1/1994, s. 5–18.
- Bryce, James (1921): *Modern Democracies*. Macmillan, London.
- Burnham, Walter Dean (1987): The Turnout Problem. Teoksessa James Reichley (ed.), *Elections American Style*. The Brookings Institute, Washington D.C. s. 97–133.
- Campbell, Angus et al. (1964): *The American Voter: An Abridgment*. John Wiley, New York.
- Conway, Margaret M. (1985): *Political Participation in the United States*. Congressional Quarterly, Washington.

- Dogan, Mattei (1994): Use and Misuse of Statistics in Comparative Research: Limits to Quantification in Comparative Politics: The Gap between Substance and Method. Teoksessa Mattei Dogan & Ali Kazancigil (eds), *Comparing Nations: Concepts, Strategies, Substance*. Blackwell, Oxford. s. 35–71.
- Dogan, Mattei & Dominique Pelassy (1984): *How to Compare Nations: Strategies in Comparative Politics*. Chatham House Publishers, Chatham, New Jersey.
- Dogan, Mattei & Ali Kazancigil (eds) (1994): *Comparing Nations: Concepts, Strategies, Substance*. Blackwell, Oxford.
- Haataja, Anita, Elina Lahelma & Marjatta Saarnivaara (1989): *Se pieni ero: Kirja tasa-arvosuhteesta*. Julk. Kouluhallitus. Valtion painatuskeskus, Helsinki.
- Holt, Robert T. & John E. Turner (eds) (1970): *The Methodology of Comparative Research*. The Free Press, New York.
- Hrdy, Sarah Blaffer (1981): *The Woman That Never Evolved*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
- Itzkoff, Seymour W. (1987): *Why Humans Vary in Intelligence*. Paideia Publishers, Ashfield, Massachusetts.
- Itzkoff, Seymour W. (1994): *The Decline of Intelligence in America: A Strategy for National Renewal*. Praeger, Westport, Connecticut.
- Kannisto, Liisa ym. (1982): *Alussa oli nainen: naisen unohtettua historiaa etsimässä*. Moniste. Helsinki.
- Merritt, Richard L. & Stein Rokkan (eds) (1966): *Comparing Nations: The Use of Quantitative Data in Cross-National Research*. Yale University Press, New Haven.
- Monsma, Stephen V. & Paul P. Henry (1972): *The Dynamics of the American Political System*. The Dreyden Press, Hinsdale, Illinois.
- Montesquieu (1661/1767): *De l'Esprit des lois*. Editions Garnier Frères, Paris.
- Murray, Charles & Richard J. Herrnstein (1994): Race, Genes and I.Q. – an Apologia. *The New Republic*, October 17, s. 27–37.
- Nenola-Kallio, Aili (1984): Nainen mieskulttuurin kuvastimessa. Teoksessa *Mies – nainen – ihminen: Tieteen näkemyksiä sukupuolten eroista ja tasa-arvosta*. Julk. Opetusministeriö. Valtion painatuskeskus, Helsinki. s. 33–47.
- Nie, Norman H. et al. (1988): Participation in America: Continuity and Change. Paperi esitetty Midwest Political Science Associationin kokouksessa, Chicagossa, 14–16.4.1988.
- Parenti, Michael (1974): *Democracy for the Few*. St. Martin's Press, New York.
- Piven, Francis Fox & Richard A. Cloward (1989): *Why Americans Don't Vote*. Pantheon Books, New York.
- Reed, Evelyn (1981): *Woman's Evolution from Patriarchal Clan to Patriarchal Family*. Sixth printing. Pathfinder Press, New York.
- Sartori, Giovanni (1994): Compare Why and How. Teoksessa Mattei Dogan & Ali Kazancigil (eds), *Comparing Nations*. Blackwell, Oxford. s. 14–34.
- Vanhanen, Tatu (1984): Yhteiskunnallinen valta ja päätöksenteko. Teoksessa *Mies – nainen – ihminen: Tieteen näkemyksiä sukupuolten eroista ja tasa-arvosta*. Julk. Opetusministeriö. Valtion painatuskeskus, Helsinki. s. 169–182.
- Vanhanen, Tatu (1990): *The Prospects of Democratization: A Comparative Study of 147 States, 1980–88*. Crane Russak, New York.
- Vanhanen, Tatu (1991): *Politics of Ethnic Nepotism: India as an Example*. Sterling Publishers, New Delhi.
- Vanhanen, Tatu (1992): *On the Evolutionary Roots of Politics*. Sterling Publishers, New Delhi.
- Vehviläinen, Marja-Riitta (1982): *Sukupuoliroolit lasten päiväkodeissa*. Julk. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Valtion painatuskeskus, Helsinki.
- Verba, Sidney & Norman H. Nie (1972): *Participation in America*. Harper & Row, New York.
- Watson, Richard A. & Michael Fitzgerald (1978): *Promise and Performance of American Democracy*. John Wiley & Sons, New York.
- Wolfinger, Raymond E. & Steven J. Rosenstone (1980): *Who Votes?*. Yale University Press, New Haven.